קבורת חמורים היא זו! ולר' יוחנן דעביד להו בקרן זוית, והא נגעי כוכין להדדי? אמר רב אשי במעמיק, דאי לא תימא הכי ארבע מערות לר' שמעון היכי עביד להו הא קא נגעי כוכין להדדי, ① אלא במעמיק ② הכא נמי במעמיק. (אין צורך לומר במעמיק אלא...) רב הונא בריה דרב יהושע אמר ארבע מערות לר"ש דעביד להו כי א)חרותא, והא דרב הונא ③ בריה דרב יהושע ב)ברותא היא ג)מכדי כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא כמה הוי להו חד סרי וחומשא כוכין כמה הוו תמניא, תמניא בחד סרי וחומשא היכי משכחת לה, אלא הא דרב הונא בריה דרב יהושע ברותא היא. (אין צורך לומר במעמיק אלא...) ואי בעית אימא אמר רב ששא בריה דרב אידי בנפלי הכא נמי בנפלי, תנן ד)התם (באמ' נזיר) המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו, שנים נוטלן ואת תפוסתן, מצא

קבורת חמורים. שמשליכין בבור: יש מפרשים שיטה זו כך - דעביד להו בקרן זוית בחצי אמה הפנויה בזוית מזה ובחצי אמה שבזוית הכותל שכנגדו אצל הפתח בתחלת המערה לשם חוקק הכוכין בכתלים סמוך לכוכין האחרים והא נגעי כו' שכוך זה שהוא רחב אמה נכנס חצי אמה בכוך שבכותל המרוחק חצי אמה מן הזוית ומשני במעמיק לא יחפור בשוה לאחרים אלא מלמטה יחפור אותו שיהא אמה בינתים כעין עילית ותחתית ומיהו בכל המערה לא היה מצריך ר"ש כן במעמיק משום דבכאן סמוך לחצר הוי הקרקע קשה שאינו חופר כלל לא למעלה ולא למטה אבל באמצעית המערה שיש מכל צד כוכין וחפירות לא היה מצריך ר"ש לעשות כוכין למטה מן העליונה פן תפול המערה, וי"מ כן, ~~אלא כיהודה~~ תדע דאין זה לשון קרן זוית ועוד א"כ למה אינו עושה כמו כן בכל המערה כוכין הרבה זה תחת זה דהא מוקי לה במעמיק וא"ת מפני שאינו רוצה לעשות כוך תחת כוך והלא בעל כרחך כוך זה שבסוף הכותל הסמוך לפתח הלא יש על גביו כוכין דאמוכים של מערה השנית הסמוך לה אליבא דר"ש. הלכך הכי מפרשי לה דעביד להו בקרן זוית ממש מאחורי המערה ולא לצד פתח ה)בשני הזוית שכנגד הפתח חצי הכוך בכותל זה וחצי הכוך בכותל זה והיינו "מימין הפתח, ומשמאל הפתח" דקתני מתניתין כזה א: **ומקשינן והא קא נגעי כוכין.** של זוית שני הכתלים [בהדי הדדי] והוו להו שלשה כוכין זה בתוך זה לכל זוית וזוית דהך כוך דבקרן מחבר כוך שמכאן שהוא חצי אמה רחוק מן הקרן בסוף כותל מזרחי וכוך שבסוף כותל דרומי שאין בין כוך זה לכוך זה אלא חצי אמה על חצי אמה ואלכסונה: ומשני במעמיק ולפיכך עושה אותם לשם שכל מה שנכנס הכוך שבקרן בקרקע מתרחק מן הכוכין שמכאן ומכאן הרבה אבל בכל המערה אי אפשר עוד שהרי יש כוכין שיהו נוגעים בכל צד כן נראה בעיני ועיקר: **דאי לא תימא הכי.** אלא כל הכוכין שבמערות בשוה הן ואין זה גבוה מזה כלל: **א"כ ארבע מערות לר"ש היכי עביד להו.** לכוכין של מערה מזרחית ושל מערה דרומית והוא הדין לכל שתי המערות הסמוכות זו לזו: **והא קנגעי כוכין אהדדי.** כוך של מערה מזרחית שבקרן דרומית מערבית רחוק חצי אמה מן הזוית נכנס הוא לתוך כוך של מערה דרומית באותו שבכותל מזרחי שהוא בקרן מזרחית צפונית. כזה ב דכיון דאין זה רחוק מן הזוית אלא חצי אמה וזה שבא ארכו כנגד רחבו אינו רחוק מן הזוית אלא חצי אמה נמצא כל אחד נכנס בשל חבירו שלש אמות ומחצה: **רב הונא בריה דרב יהושע אמר.** מהכא לא תפשוט, לעולם שוין הן ואינו מעמיק ואפי' הכי לא נגעי כוכין דארבע מערות בהדדי משום דעבידי כחרותא עשויין הכוכין של שתי המערות באלכסון כחריות של דקל כזה ג: **כמה הויא להו.** הקרקע של כותלי שתי המערות שבהן יוצאין ח' כוכין כחרותא ח' אמות על ח' אמות מרובעות הוי אותו קרקע באורך ב' הכתלים אחד שתי ואחד ערב דהוי להו אלכסונה ח' אמות וט"ז חומשים דהיינו חד סרי אמה וחומשא היאך יתכן לצאת דרך אותו אלכסון ח' כוכין של שמונה אמות ושבעה אוירים בינתים של שבע אמות הרי ט"ו אמה ואינו לא הוי אלא י"א אמה ובעל כרחך כיון דאורך הכוכין ארבע אמות (א) כולן יוצאין ונוגעין באלכסון ויוצאין דרך שם: **ברותא היא.** ולא מתוקמא דר"ש אלא במעמיק והכא נמי במעמיק כדאמרן: **ואיבעית אימא.** לא תיקו להך שני כוכין ולא לארבע מערות דר"ש במעמיק אלא כדאמר רב ששא כו' לקמן במתניתין: **ה"נ בנפלי.** אותן שני כוכין עושה אותן בתוך חצי אמה הריקנית וללשון אחרון בתוך האמה הריקנית שבקרן זוית בשוה לכוך ויעשנו קצר לצורך לתת שם נפלים וכיון דקצר הוא אינו מזיק כל כך לכוך גדול שבצידו אלא שיהא מפהו כותל בינתים והאי ר' שמעון לאורויי דנוהג בונה קבר לעשות שם שני כוכין לצורך נפלים ולר' שמעון נמי הכוכין שהן בתוך הארבע אמות של מערה השנית קברי נפל הן שאין ארכן אלא חצי אמה והלכך אין כוכין הללו נכנסין לתוך ארכן: **תנן התם.** בסוף מסכת נזיר: **המוצא מת.** תחלה שלא נודע עד עכשיו שהיה כאן מת אי נמי נודע שיש כאן מת ואחר כך מצא שנים אחרים תחלה שלא היו ידועין לא הוי שכונת קברות לקנות מקומן אלא נוטלן ואת תפוסתן עד שיהיו שלשה ידועין או שלשה תחלה כדתניא בשילהי מסכת נזיר והכי גמירי לה: **מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו.** אם רוצה לעשות שם טהרות מפנהו למת משום דלא קנה מקומו כל זמן דלא הוו שלשה דאיכא למימר לא היה המקום הזה מקום קבורה אלא על ידי הדחק שלא היה להם פנאי להוליכו לבית הקברות קברוהו לשם ומיהו כיון דמת הוא ולא הרוג ומושכב כדרכו נוטל גם את תפוסתו כדמפרש במסכת נזיר (דף סה.) כמה שיעור תפוסה פירש ר"א ו)(ברבי צדוק) נוטל עפר תיחוח (ב) וחופר שלשה טפחים בקרקע בתולה ונוטל הכל דחשיבי כרקב של מת ונפקא לן מדכתיב "ונשאתני ממצרים" = ממצרים טול עמי כלומר מקרקע מצרים אבל אם הוי הרוג שמצאוהו מגויד לא קנה מקומו כלל אפילו לתפוסה דאיכא למימר שם נהרג ונפל וכן אם לא מושכב כדרכו איכא לספוקי בעכו"ם ואין לו תפוסה וגם אם יהיו שלשה אין להם דין שכונת קברות אלא נוטלן כולן משם כדדייקינן התם להך משנה המוצא פרט למצוי כלומר פרט לידוע שאם אחד מהן ידוע ושנים תחלה לא מיתני בסיפא גבי מצא שלשה הרי זו שכונת קברות, "מת" פרט להרוג שאם נמצאו מגוידין אפילו הן שלשה אין להן שכונת קברות דאיכא למימר כאן נהרגו ולא ניתנו לקבורה, "מושכב" פרט ליושב "כדרכו" פרט לשראשו מונח לו בין ירכותיו דאיכא למימר עכו"ם הוא הואיל ואין מושכב כדרך ישראל מת אי נמי אם ישראל הוא באקראי בעלמא השליכוהו לשם עד שיהא להם פנאי ויטלוהו מכאן לקברו בבית הקברות הלכך אין להם לא תפוסה ולא שכונת קברות: מצא

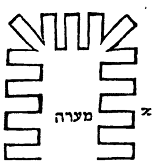

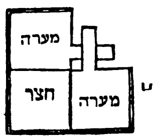

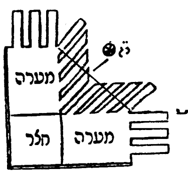

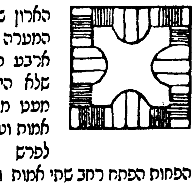

הארון שהוא ד' אמות בכוך שהוא באורך המערה ואפי' הפתח שהמערה שהיא רחבה ארבע קשיא אמתא באמתא היכי יתיב אלא שלא היתה רחבה ארבע במצומצם אלא יותר מעט מארבע אמות ועוד יש לפרש דלכל הפחות הפתח רחב שתי אמות ומחצה ואותו שבימין רחוק אמה מקרן זוית ושבשמאל חצי אמה וכן נראה לר"י וצריך לדקדק היאך יורדין מחצר למערה שאם היה חצר משפיל והולך במקום שנכנסין לארבע מערות של ארבע רוחותיה אם כן לא היה ראוי להשתמש מטה וקובריה אלא ודאי החצר היה שוה על שוה ודרך הסולם היו יורדין מן החצר למערה או מורדות היו מן החצר למערה: ז)**דעביד** להו כמין נגר. והא דתנן בסוף נזיר (דף סד:) המוצא מת מושכב כדרכו ואמר בגמרא מושכב פרט ליושב ור' יוסי בר' חנינא דהכא דוקא יושב ממעט ולא עומד: **דעביד** להו בקרן זוית. וא"ת כיון שהוא מעמיק אמאי צריך שיעשה בקרן זוית יעשה ברוחב המערה או באורך המערה בין כוך לכוך באמה שבינתים ויעמיק וי"ל לפי שהיה מקלקל כותל המערה והיה קרקע נופל והכוכין היו מקלקלין הואיל וזה הכוך שמעמיק הולך באותו צד שאר כוכין הולכין אבל בקרן זוית אינו כן: **המוצא** מת מושכב כדרכו. בפ"ב דנזיר (דף סה.) אמר המוצא פרט למצוי ופי"ה פרט לידוע אם אחד מהן ידוע והשנים אינן ידועים וקשה לפי' דמדממעט מצוי משמע דגריע טפי אחד ידוע ושנים תחלה משנים ידועים ואחד תחלה מדקממעט ליה וזה אינו דכך שוה זה כמו זה דבין שנים ידועים ואחד תחלה בין אחד ידוע ושנים תחלה אין להן שכונת קברות עד שיהו שלשתן ידועים או שלשתן תחלה כדאמר בנזיר ונראה לר"י פרש

מסורת הש"ס

א) [גדילין באלכסון ואינן גדילין שוין. ערוך ערך חרת ג'] : ב) [עי' מ"ש על הגליון ב"מ ט.] : ג) סוכה דף ח. [עירובין נז. וש"נ] : ד) אהלות פט"ז מ"ג נזיר סד: ה) כ"ה אלא : ו) [בתוספתא שם מוכח דליתא] : ז) שייך לעיל ע"א :

עין משפט נר מצוה

פח א מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הל' ג :

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה כמה הויא וכו' ד' אמות ורחבן ששה כולן יוצאין : (ב) ד"ה מת מושכב וכו' וחופר ג' טפחים. נ"ב ותימה דבנזיר דף ס"ה ע"א איתא להדיא דשיעור תפיסה הוא ג' אצבעות ע"ש :

נושא/מבנה. ג' דרכים (זוית) להסביר ד' מערות דר"ש בצורה שלא יגעו כוכין זה בזה, חלק מהסברים אלו המסומנים ✉ מטעים גם להסביר מיקומת ח' הכוכין למתני' דקתני "א' מימין הפתח וא' משמאל"

נושא: המוצא מת: מתי נוטלין אותו מתי נחשב שכונת קברות

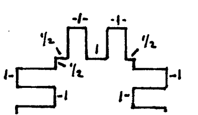

רבינו גרשום

קבורת חמורים היא זו ואיכא זילותא דשכבא. אלא אמר רבי יוחנן הכי מנח להו בקרן זוית באותה חצי אמה שפנוי בכותל אורך המערה שיש הפרש מן כותל הרוחב לכוך הראשון באותה חצי אמה חופר וקובע הכוך האחד וכן נמי לאידך גיסא דפתח בסוף כותל הפתח בחצי אמה של כותל השני עביד אידך כוך דהשתא לא מיתרשי וליכא למיחש משום טומאה בחצר דלא נפקי כלל בחצר. ומקשי' לר' יוחנן אכתי איכא למיחש משום זילותא דשכבי דהא נגעי כוכין בהדדי שיפתח כוך של זוית זה בכוך הראשון משום דכל כוך וכוך רחבו אמה וקרן זוית אינו אלא חצי אמה והיכי מצינן לאוקמי כוך מאמה רוחב בחצי אמה בקרן זוית אא"כ מתערבין ביחד הכוכין לפי שלשני כוכין אין להם מקום אלא אמה וחצי וכל אחד צריך לו אמה נמצא שיהו ב' הארונים מורכבין זה על זה חצי אמה נוגעין זה בזה ולדברי הכל שמעינן ממתני' דמרחיקין כוך מחבירו אמה שלימה. ואית דמפרשי בקרן זוית דאידך כותל שכנגד הפתח שיש לכל צד חצי אמה פנוי מכאן וחצי אמה פנוי מכאן ובאותו אלכסון הזוית חופר הכוך ולא קא נגע באחריני ומקשי' נמי סוף סוף הכא בפתח הכוך שאין לו אלא חצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן דהיינו כשיעור רוחב הכוך בלבד הא קא נגעי האי אמצעי שבקרן להאי כוך ראשון דהאי כותל ולהאי כוך דהאי כותל. ומתרץ לתרוייהו לישנא. אלא אמר רב אשי לעולם בקרן זוית סוקים להו ואפי' אחד לימין זוית ואחד לשמאל ומצית לתרוצי דלא נגעי כוכין הדדי. דהכא במאי עסקינן דמעמיק האי כוך בקרן זוית שמעמיק וחופר תחת אמה של כוך הראשון שבאורך הכותל דהשתא יש הפסק קרקע עובי אמה בינתים דלא נגעי באידך כוך דאי לא תימא הכי כדתריצנא בהעמיק אלא קס"ד למימר דעביד לה שוה בשוה לאורך אי הכי ד' מערות דקתני לר"ש במתני' דעביד בכל כותל חצר מערה שברחבה של. כל אחת כרוחב כותל החצר חוץ מאחת שמקצרה מן הכותל שבאותה כניסה נכנסין בחצר. אי עביד להו לכל הני כוכין א) דהכי ד' אמות שוה בשוה אישתכח דקא נגעי כוכין אהדדי אותן שסמוכין לזוית החצר לפי כי ד' מערות מקיפות החצר והחצר באמצע וכל מערה שש על ח' וקובע בכל מערה י"ב כוכין ומתחלקין הכוכין ד' מכאן באורך וד' מכאן באידך גיסא באורך וג' מנגד הרוחב וב' על פתח המערה וכן לכל מערות ועכשיו כשתקבע באורך הכותל ד' כוכין במערה שבמזרח החצר לדרום המערה ד' כוכין ובאורך כותל המערה שבדרום החצר ד' כוכין לצפון המערה לכניסת המערה נמצא שאותן ב' כוכין שבצפון המערה שעומדות בדרום החצר ואותן ב' כוכין הראשונים שבדרום המערה לכניסת המערה שעומדים במזרח החצר נוגעין ונכנסין זה בזה אותן שנים מזה שעומדין לקרן מזרחית דרומית של חצר נוגעין ביותר ראשיהן ונכנסין זה בזה וכן לדרומית מערבית וכן למערבית צפונית של חצר אותן כוכין הסמוכין לזוית החצר נוגעין זה בזה אלא אין להן תקנה אא"כ השנים שבזוית זו מעמיקין יותר מן השנים [illegible]

בשוה אלא מצדדין ופונין למעלה כך כל הכוכין שבכותלי אורך המערות יצדדם כלפי מעלה כמו ענפים ולא יפגעו ולא יגעו זה בזה אותן שסמוכין לזוית החצר אבל אותן ב' כוכין שבימין הפתח ובשמאל לא מצית לאוקמינהו כי האי גוונא במצדד דאין להם מקום כל כך ויגיעו ג) לחללו שסמוכין להן מכאן ומכאן: והא דרב הונא. דמוקים להו בחרותא שמצדדן ומחוין הכוכין כנגד האלכסון ולא כנגדן בשוה בכותל ברותא היא. כלומר לאו מילתא הוא דאתו מקום דכוכין שיוצאין בו הכוכין בין מערה למערה בכותל אורך מערה זו ובכותל אורך מערה זו הרי ח' על ח' בריבוע לפי שאורך כותל מערה זו ח' אמות ואורך כותל מערה אחרת שבצידה ח' אמות היינו ח' על ח'. ומכדי קים להו לרבנן דכל אמתא בריבועא הויא אמתא ותרי חומשי באלכסונא כלומר כל אמה שהיא מרובעת אמה אם תמדוד באלכסונה קא מייתרא ספי מאמתא תרי חומשי אמה וכיון דהני מקום כוכין שבסלע שבין ב' מערות הוה ח' על ח' בריבוע וכל אמה ואמה מהני ח' אמות אי מחזרינן לה באלכסונה מייתרא כל אמתא ואמתא תרי חומשי וכמה הוי להו מאותן ח' אמות כמה עודפות ט"ז חומשין דהיינו ג' אמות וחומש הוסיף אלו ג' אמות וחומש שעודף באלכסון על ח' אמות שהן בריבוע הוי להו חד סרי אמות וחומש באלכסון וסוף סוף תמניא כוכין בחד סרי אמין וחומשא של אלכסון היכי משכחת לה ד' כוכין של כותל כותל מערה זו וד' כוכין כותל מערה אחרת דקיימי בהנך חד סרי אמין אפי' באלכסון היכי משכחת לה והלא אורך הכוך ד' אמות ובין כל כוך וכוך אמה אותו כוך רביעי שבכותל זה וכוך רביעי שבכותל אחר יוצאין הרבה חוץ מזוית האלכסון וגם שאר הכוכין כשעומדין כנגד האלכסון נוגעין ראשיהן זה בזה ואי אפשר להעמידן באלכסון מפני שיוצאין העליונים חוץ מן שתי הזויות של האלכסון והם ה"נ לכל מערה ומערה ⓐ ומי שסבר החצר והמערות לעשות כוכין אינו רוצה שיצאו חוץ מן האלכסון לגמרי כלל וכלל ולהכי לא מתרץ כי חרותא ולא ביוצאין כנגדן בשוה משום דקא נגעי כוכין דסמוכין לזויות אהדדי כדאמרן לעיל אלא להכי צריך לאוקמי ביוצאין בכנגדן בשוה ובמעמיק אותן שבכותל אחר שסמוכין לזויות שלא יגיעו באותן היוצאין מכותל מערה אחרת סמוך לזוית וכי היכי דמוקמי הני במעמיק מוקמי נמי כולהו תרי כוכין דאחד מימין ואחד משמאל במעמיק ג) אלא כדאמר רב ששת בריה דרב אידי לקמן בנפלי בכוכין של נפלים קטנים הכא נמי בנפלי ובאותה חצי אמה של קרן מערה זו עושה כוך של נפל קטן ואל יגע בכוכין האחרים והכי נמי לזוית כותל מערה זו עושה כוך של נפלי כדי שלא יגעו לכוכין של כותל מערה האחרת ולא צריך מעמיק. ולרב הונא דמוקים להו בחרותא באלכסון מצית נמי לתרוצי בנפלי שכל מקום שהוא שלא יגעו זה לזה או שלא יצאו חוץ מן האלכסון עושה כוכין של נפלי כדי שלא יגעו זה בזה ולא יצאו חוץ מן האלכסון. תנן התם במסכת נזירות המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו של מת ומפרש התם המוצא באקראי פרט למצוי שאם ידוע אותו מת ששם היה קבור לא יזיזו ממקומו מת פרט להרוג דודאי נוטלו ואת תפוסתו מושכב פרט ליושב כדרכו פרט לראשו בין ירכותיו דכל הני אפי' יותר מג' נוטלן ואת תפוסתן משום דהכי אתרמי להו דהוי מושלכין התם ולאו שכונת קברות הוא ואינו צריך לבדוק מכאן ואילך דודאי ליכא בית הקברות לשם ומצי למיזל כהנים להתם [או] אוכלי חוליהן בטהרה. מצא שנים הבודק מן מתים כדרכן ומושכבין נוטלן ואת [illegible]

א) נראה דצ"ל [illegible] ב) [illegible] ג) נראה [illegible] במעמיק אלא וכו'